

civiele sector geen plaats meer voor hen was: zij lieten zich bij de bouw van de *Atlantikwall* inschakelen. Grote aannemersmaatschappijen trachtten zich daarentegen aan die bouw te onttrekken. Dat zinde het *Reichskommissariat* allerminst: begin '43 werd de Amsterdamse Ballast Maatschappij bij wijze van intimidatie onder een *Verwalter* geplaatst en bij andere aannemersmaatschappijen werd met de benoeming van *Verwalter* bedreigd. Een sterke behoefte om dat dreigement uit te voeren, hadden de Duitsers evenwel niet: er hadden zich al voldoende 'bunkerbouwers' aangemeld. Onder hen vond men, aldus een naoorlogs rapport, 'een sigarenhandelaar, een caféhouder, een advocaat, een textielagent, een houthandelaar'¹ – dat alleen al in Amsterdam en omgeving. Vogels van diverse pluimage waren het, maar één in hun roofzucht. Zij kregen te maken met Duitse ambtenaren van de *Bauleitungen* van de *Luftwaffe*, de *Waffen-SS* en de *Organisation Todt*, veelal lieden die in hoge mate omkoopbaar waren. 'Uit het onderzoek van in beslag genomen boekhoudingen is gebleken', zo lezen wij in het zojuist geciteerde rapport,

'dat in de jaren 1940-'41 op voor de *Wehrmacht* uitgevoerde werken tussen de 100 en 200% winst is gemaakt, in sommige gevallen zelfs 300% en meer . . . Meerdere malen kwam het voor dat de aannemer zijn begroting terugkreeg met de mededeling: 'Je bent te laag, zendt een nieuwe begroting in.' Oorzaak hiervan was dat aan leden der Duitse bouwleiding provisie werd verstrekt en deze bij een hoge aanneemsom belang hadden.'²

Later werd het winstpercentage van Duitse zijde officieel op 8 bepaald, maar menige 'bunkerbouwer' wist daar wel iets op te vinden. Gemiddeld werd in de jaren '42-'44 35% winst gemaakt en 'als regel' nog meer.³ Dat resultaat werd bereikt door in de officiële boekhoudingen hoge privé-uitgaven als bedrijfskosten te boeken; voorts werd die boekhouding menigmaal ook op andere wijzen vervalst. Op de werklijsten werden dan gefantaseerde namen van arbeiders opgenomen voor wie valse handtekeningen gezet werden – de *Bauleitung* betaalde vlot, het geld kwam toch uit de Nederlandse staatskas. Aldus wist alleen al één 'bunkerbouwer', zekere Jan Flier, in '42 en '43 de Duitsers (en de Staat der Nederlanden) voor minstens f 400 000 op te lichten – hij liep met zijn malversaties tegen de lamp, werd gearresteerd, ter dood veroordeeld en in mei '44 gefusilleerd. Zijn bedrijf werd toen voortgezet door de *Westland Hoch- und Tiefbau*, een

¹ POD-Amsterdam, bureau Vooronderzoek Collaboratie: *Rapport over de collaboratie in de bouwnijverheid in het district Amsterdam* (1946), p. 11. ² A.v., p. 10.
³ A.v.